

IVAN GOLUB

IVAN PAŠTRIĆ, ZNANSTVENIK I KNJIŽEVNIK (1636—1708)

Studija donosi sažeto bibliografiju o Ivanu Paštriću od njegova vremena do danas. Zatim dolazi životopis. Nadalje prikaz Paštrićevih djela i napokon uvid u Paštrićeve veze sa suvremenicima, među koje spada npr. i Leibniz. Rasprava završava navođenjem mišljenja Paštrićevih suvremenika o njemu i njegovu djelu. Paštrić je lingvista, hebrejista i grecista, redaktor staroslavenskih liturgijskih knjiga, pjesnik, teolog, povezan s vodećim ličnostima Evrope na kulturološkom polju.

Bibliografski obzor

Uzalud ćemo u suvremenim biografskim leksikonima i raznim enciklopedijama tražiti ime Ivana Paštrića.¹ A ipak o Paštriću se podrobnije ili oskudnije pisalo od njegovih do naših dana. Tako njegov suvremenik Carlo Giuseppe Imbonati g. 1694. donosi popis Paštrićevih radova s područja hebrejistike,² a G. M. Perrimezzi, prijatelj Paštrićev, donosi 1720. nacrt Paštrićeve biografije, koji će kasnije otkrivanje izvora opovrći u nekim rutinskim podacima, ali mu neće oduzeti vrijednost svjedočanstva

¹ Međutim u 18. stoljeću Paštrić dolazi u »Allgemeines Gelehrten-Lexicon« Ch. G. Jöchera, III. Theil, Leipzig MDCCLI, stupac 1294: »Pastritius (Joh). ein Doctor der Philosophie und Theologie von Spalatro in Dalmatien, war im Anfange des 18 Seculi in dem Collegio de propaganda fide zu Rom Lector der polemischen Theologie, und schrieb descriptionem et explicationem patenae argenteae mysticae, quae Foro-Cornelii in ecclesia Cathedrali S. Cassiani colitur; grammaticam hebraicam; dictionarium hebraicum, et additiones ad manuale Buxtrofii; ingleichen tract. de Cabbala eiusque divisione et authoritate, welches beyde letzten noch ungedruckt liegen«. Kasniji biografski leksikoni i enciklopedije ne spominju Paštrića.

² CAROLUS IOSEPH IMBONATUS — Bibliotheca Latino-Hebraica, Romae, Ex Typographia Sacrae Congregationis de propaganda fide MDCXCIV, str. 123—128.

o Paštriću kao čovjeku i intelektualcu.³ Daniele Farlati u svome »Illyricum Sacrum« spominje g. 1754. I. Paštrića kao dobrotvora grada Splita, a Matija Bel u predgovoru u djelu »Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum et Sclavonicarum« g. 1748. navodi Paštrića kao prijatelja oca novije hrvatske kritičke povijesti Ivana Luciusa.⁵

U prošlom pak stoljeću upozorava na Paštrića Giuseppe Ferrari-Cupilli⁶ u Gazzetta di Zara g. 1847, a Šime Ljubić u svojemu biografskom rječniku znamenitih ljudi na talijanskom (1856) i na hrvatskom (1869) donosi krnje ali dosta točne podatke o Paštriću.⁷ Vatroslav Jagić g. 1890. u »Glagolitica« objavljuje jedan Paštrićev ulomak o glagoljanju u njegovoj domovini,⁸ na što će se, već u našem stoljeću, navratiti 1906. Luka Jelić⁹.

Godinu dana kasnije 1907. Ivan Milčetić će objaviti nekoliko citata iz Paštrića u vezi s glagoljicom.¹⁰ Arturo Cronia će g. 1924 u studiji »L'enigma del glagolismo« taknuti i Paštrića.¹¹ Na to pak da je Paštrić bio akademik Arkadije upozorit će 1933. Mirko Deanović.¹² Godine 1938. objavljuje u Padovi S. Serena knjigu »Quarantadue lettere del Card. Beato Gregorio Barbarigo a Giovanni Pastrizi«,¹³ a godinu dana kasnije 1939. objavio je F. Banfi pisma splitskog nadbiskupa Stefana Cosmia Paštriću u

³ Giuseppe Maria Perrimezzi pod svojim arkadijskim akademijским imenom Alcandro Condileo napisao je nekoliko stranica o Ivanu Paštriću za Notizie istoriche degli Arcadi morti G. M. Crescimbenia, Roma 1720, sv. II, str. 146—153.

⁴ Illyrici Sacri tomus tertius: Ecclesia Spalatensis olim Salonitana, Venetiis MDCLXV, str. 524.

⁵ Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini, partim primum, partim antehac quidem editi, nunc vero ex rarissimis et optimis editionibus aliorumque auctorum commentariis ab innumeris mendis vindicati, ac passim necessariis observationibus illustrati, praeterea adcuratissimis mappis geographicis exornati, et cum amplissima praefatione MATTHIAE BELII, nec non instructissimo rerum verborumque indice, in nitidissimam hanc formam redacti, T. III, Vindobonae MDCCXLVIII, str. XIV.

⁶ G[IUSEPPE] F[ERRARI]-C[UPILLI], Pastricio Giovanni, Gazzetta di Zara, 1847, br. 9, str. 67—69.

⁷ SIMEONE GLIUBICH, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Vienna 1856, str. 241. — LJUBIĆ, ŠIME, Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, knj. II, Rijeka 1869, str. 453.

⁸ VATROSLAV JAGIĆ, Glagolitica II, Würdigung neuentdecker Fragmente, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaft in Wien, Philologisch-historische Klasse, Bd. 38. Wien 1890, str. 59—62.

⁹ LUCAS JELIĆ, Fontes historici liturgiae Glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum, Vegliae 1906, str. 75.

¹⁰ IVAN MILČETIĆ, Matije Sovića predgovor »Slavenskoj gramatici«, Starine Jugoslavenske akademije 35 (1907) 407, 420.

¹¹ ARTURO CRONIA, L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle origini all'epoca presente, La rivista Dalmatica 7 (1924) 55.

¹² MIRKO DEANOVIĆ, Odrzi talijanske akademije »degli Arcadi« preko Jadrana, Rad Jugoslavenske akademije 248 (1933) 6, 50.

¹³ SEBASTIANO SERENA, Quarantadue lettere del Cardinale Beato Gregorio Barbarigo a Giovanni Pastrizio, Padova 1938.

vezi s knjigama što ih je Paštrić nakanio pokloniti Splitu, dok će (1939) Bacotich spomenuti da posjeduje autograf Piazzine biografije I. Paštrića.¹⁴ Jovan Radonić g. 1946. u svojoj knjizi »Jeronim Paštrić, istorik XVII veka« svodi Ivana Paštrića na Jeronima Paštrića i odriče mu samostojno postojanje.¹⁵ To isto ponavlja tri godine kasnije (g. 1949).¹⁶ Neispravnost toga će pokazati najprije Vjekoslav Štefanić, g. 1951,¹⁷ a zatim Joseph Schütz g. 1963,¹⁸ te ja 1968. donijevši dokumente iz kojih je vidljivo da su Jeronim i Ivan dva brata.¹⁹

Istraživanja u Vatikanskoj biblioteci, u Biblioteca Casanatense, u Arhivu Kongregacije za širenje vjere i u arhivu Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu omogućila su mi da izradim prvu Paštrićevu biografiju s nepretrgnutom kronologijom njegova života i djelovanja: »Ivan Paštrić (1636—1708), Prinosi za životopis«.²⁰ Imao sam naime izuzetnu sreću da sam našao Paštrićeve intimne bilješke, među kojima i zapis što ga je napravio o 50. godišnjici svojega života. U njemu je kratko ali precizno zabilježio gdje se nalazio i što je radio svake od minulih pedeset godina. Golema rukopisna ostavština Ivana Paštrića od preko sedamdeset svezaka, što sam je otkrio u Vatikanskoj biblioteci, potakla me da izradim globalan i parcijalan vodič kroz nju u radu »Rukopisna ostavština Ivana Paštrića u Vatikanskoj knjižnici (Fondo Borgiano Latino)«.²¹ Tu sam globalno razvrstao građu u 26 skupina: potvrde (namire), originali i prijepisi Paštrićevih osobnih dokumenata, razne Paštrićeve izjave, pjesme posvećene Paštriću, Paštrićevi ispisci iz raznih djela, Paštrićevi prijevodi u stihu i prozi s hebrejskog, grčkog i francuskog, njegova korespondencija s istaknutim ljudima iz čitave Evrope, a na raznim jezicima uključujući i orijentalne, Paštrićevi zapisi i spisi u vezi s filozofijom, matematikom, medicinom, kulturom bilja, pravom, lingvistikom, književnošću, epigrafikom, liturgikom latinskom i staroslavenskom, njegove ocjene raznih knjiga, Paštrićevi traktati iz biblicistike, hebrejistike, dogmatike i orijentalne teologije, Paštrićeve pjesme.

¹⁴ FLORIO BANFI, L'Istituzione della biblioteca pastrizia di Spalato, Rapporti epistolari tra Stefano Cosmi e Giovanni Pastrizio con speciale riferimento a Mateo Bacotich, Archivio Storico per la Dalmazia 14 (1939) 224—238; 259—264; 287—292; 373—383; A. BACOTICH, Pontefici Dalmati o originari della Dalmazia, nav. časopis, str. 437.

¹⁵ JOVAN RADONIC, Jeronim Paštrić, istorik XVII veka, Glas Srpske akademije nauka CXC, drugi razred 95, Beograd 1946, str. 45—195.

¹⁶ JOVAN RADONIC, Stamparije i škole Rimske kurije u Italiji i južnoslovenskim zemljama u XVII veku, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja, knj. CXLIX, Odelenje društvenih nauka, knj. 58, Beograd 1949, str. 64, 75, 78.

¹⁷ Historijski zbornik 4 (1951) 265—268.

¹⁸ JOSEPH SCHÜTZ, Das Handschriftliche Missale Illyricum Cyrillicum Lipsiense, Bd 1, Wiesbaden 1963, str. 1—7.

¹⁹ Ivan GOLUB, Ivan Paštrić, Prinosi za životopis Ivana Paštrića (1636—1708), Poljički zbornik I, Zagreb 1968, str. 207.

²⁰ Nav. dj.

²¹ IVAN GOLUB, Rukopisna ostavština Ivana Paštrića u Vatikanskoj knjižnici (Fondo Borgiano Latino), Arhivski vjesnik 11—12 (1968—69) 405—427.

O tisuću stotoj obljetnici postojanja glagoljice pozabavio sam se Paštrićevim radom na glagoljici u raspravi »Rad Ivana Paštrića na izdavanju glagoljskih liturgijskih knjiga«. ²² Na neke istaknute veze Ivana Paštrića sa suvremenicima upozorio sam u radnji »Ivan Paštrić i njegovi šuvremeni« (1971). ²³

U prilogu »U potrazi za portretom Ivana Paštrića« (1977) izvješćujem o poduzetim traganjima za splitskim i rimskim portretom Ivana Paštrića, koja su ostala bez uspjeha. ²⁴

Prinosom »Dokumenat o Ivanu Paštriću iz arhiva Grčkoga zavoda sv. Atanazija u Rimu« (1977) utvrđujem da je Ivan Paštrić bio primljen u Grčki kolegij kao konviktor. ²⁵

U studiji »L'Arcade Giovanni Pastrizio — Ivan Paštrić«, objavljenoj u Talijanskoj književnoj akademiji »Arkadiji« (1977) govorim, kao i ovdje, o Ivanu Paštriću kao učenjaku i književniku. ²⁶

U priopćenju »U potrazi za Piazzinom biografijom Ivana Paštrića« (1978) izvješćujem o poduzetom traženju autografa Carla Bartolomea Piazze koji sadržava životopis Ivana Paštrića. Rukopis se ne nalazi u Biblioteci senata u Rimu gdje bi se prema svim indikacijama morao nalaziti. ²⁷

O Paštrićevim bibliofilskim zanimanjima govorim u priopćenju »Grčki kodeks Homilija Grgura Nazijanskoga i turski kodeks muslimanskih svetih tekstova — vlasništvo i dar Ivana Paštrića« (1979). ²⁸ Radi se o kodeksu Borgiano Turco 77 u Vatikanskoj biblioteci i kodeksu Ms 195 u Biblioteka Casanatense u Rimu.

²² IVAN GOLUB, Rad Ivana Paštrića na izdavanju glagoljskih liturgijskih knjiga, Slovo, br. 21, Zagreb 1971, str. 377—387.

²³ IVAN GOLUB, Ivan Paštrić i njegovi suvremenici, Kačić, Split 1971, br. 4, str. 161—169.

Vidi također kraća upozorenja na Paštrićeva zanimanja: IVAN GOLUB, Ivan Paštrić, bibličar, Crkva u svijetu 3 (1968) br. 6, str. 96; IVAN GOLUB, Ivan Paštrić, akademik »Arkadije«, Marulić 1 (1968) br. 2, str. 96; IVAN GOLUB, Ivan Paštrić (1636—1708), Kolo 7 (127), Zagreb 1969, br. 10, str. 1035—1036.

²⁴ IVAN GOLUB, U potrazi za portretom Ivana Paštrića, Croatica Christiana Periodica, Casopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu 1 (1977) br. 1, str. 65—66.

²⁵ IVAN GOLUB, Dokumenat o Ivanu Paštriću iz arhiva Grčkog zavoda sv. Atanazija u Rimu, Croatica Christiana Periodica 1 (1977) br. 1, str. 99—101.

²⁶ IVAN GOLUB, L'Arcade Giovanni Pastrizio — Ivan Paštrić (1636—1708), Arcadia, Accademia Letteraria Italiana, Atti e Memorie, Serie 3^a — Volume VII — Fascicolo 1°, Roma 1977, Presso la Sede dell'Accademia, Piazza S. Agostino 8, str. 85—98.

²⁷ IVAN GOLUB, U potrazi za Piazzinom biografijom Ivana Paštrića, Croatica Christiana Periodica 2 (1978) br. 2, str. 80—81.

²⁸ IVAN GOLUB, Grčki kodeks Homilija Grgura Nazijanskoga i turski kodeks muslimanskih svetih tekstova — vlasništvo i dar Ivana Paštrića, Croatica Christiana Periodica 3 (1979) br. 3, str. 190—191.

U prinosu »Nadbiskup Andrija Zmajević prevodilac dviju pjesama na naš jezik« (1979) Gracija Brajković govori o Zmajevićevu prijevodu pjesama Ivana Paštrića na hrvatski i donosi u cjelini »Molitvu« koju sam ja objavio u fragmentu.²⁹

Biografski pregled

U maticama krštenih u Splitu pod nadnevkom 15. lipnja 1636. stoji: »Zuanne figliolo di ms Antonio Pastrich et di Sua Consorte Iuanizza, fu Battezzato da me D. Andrea reggio, li Compari Sr Francesco Capogrosso et D. Margarita Consorte di Sr Paulo De Caris.«³⁰ A jedan drugi zapis precizira da je Ivan Paštrić rođen u Poljicima u okolici Splita: »Giouanni Pastrizio da Pagliza contado di Spalato in Schiauonia.«³¹

Kao dječak Ivan je ispoljio izuzetnu nadarenost. To je potaklo njegova starijeg brata Jeronima, koji je kao svećenik djelovao u Mlecima, da uzme k sebi mlađeg brata i providi kako bi ovaj dane darove razvio. Jeronim je ponajprije osigurao malom bratu Ivanu pouku u jezicima, i to latinskom, grčkom i hebrejskom. Spominjući se kao starac tih ranih dana pisat će Ivan u uvodu u svoju hebrejsku gramatiku kako ga je u Mlecima hebrejski podučavao jedan njemački rabin i uvodio ga u to da se može služiti hebrejskom biblijom koja nije imala masoretske vokalne znakove.³²

Izuzetan uspjeh što ga je dječak postigao bio je razlogom da je 1648. iz Mletaka poslan u Rim kako bi se usavršio u hebrejskom i grčkom. U zavodu Neofita, gdje su se nalazili i Židovi, a gdje je hebrejski predavao čuveni Giulio Bartolucci, Ivan Paštrić je dotjerao poznavanje hebrejskog do savršenstva. A da bi se pak usavršio i u grčkom jeziku, stupio je odmah 1654. kao 18-godišnji mladić u Grčki zavod Sv. Atanazija u Rimu, gdje je među rođenim Grcima i viđenim grčkim učenicima prionuo uz studij grčkog jezika i istočne teologije.

»U tom zavodu« — piše suvremenik Perrimezzi o Paštriću — »spremio je grčki jezik, a napredak što ga je ondje ostvario nije bio različit od onog što ga je već bio ostvario u hebrejskom jeziku. Vladao je gotovo s obadva jezika s takvom sigurnošću i vještinom kao da su mu oba materinski jezik.«³³

²⁹ GRACIJA BRAJKOVIĆ, Nadbiskup Andrija Zmajević, prevodilac dviju pjesama na naš jezik, *Vjesnik Kotorske biskupije* 15 (1979) br. 1, str. 35—40.

³⁰ GOLUB, Ivan Paštrić, str. 209.

³¹ Nav. dj., str. 223, 229.

³² »Giouanni Pastritio Dalmatino di Spalato (...) haueua nel 1647 hauuti ammaestramenti nella lingua Ebraica da un Tedesco con spiegar per uso la bibbia anche spuntata« (BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA, Borg. Lat. 746, f. 340).

³³ CRESCIMBENI, *Notizie storiche*, str. 147.

Ovjenčan doktoratom filozofije i teologije, zaređen za svećenika, Ivan Paštrić se zapošljuje u tiskari Zbora za širenje vjere u Rimu i ujedno predaje na Urbanovu zavodu grčki, hebrejski i filozofiju. Kad je 1669. najodličnija stolica Urbanovog zavoda, ona za dogmatiku ili polemičko bogoslovlje, bila ispražnjena, jer je dotadanji profesor Olivier Plunket imenovan biskupom (Plunket je nedavno proglašen svetim),³⁴ katedra dogmatskog ili polemičkog bogoslovlja bi povjerena Paštriću. Na njoj će ostati do umirovljenja 1700. godine.

Skupa s Giovannijem Ciampinijem 1671. Ivan Paštrić osniva *Accademia dei Concili* kojoj ostaje doživotnim ravnateljem. Izrazito teološka akademija promicala je poznavanje crkvene predaje i produbljivanje bogoslovne misli.

Papa Inocent XI, koji se zakleo da za svog pontifikata neće promicati u časti i službe nikoga ni po kojem mjerilu osim po spremi i zaslugi, imenovao je Ivana Paštrića apostolskim piscem hebrejskog jezika u Vatikanskoj biblioteci.

»Bio je on osim toga« — piše o Paštriću suvremenik Perrimezzi — »čudesno naobražen u svakovrsnoj erudiciji, kako u sakralnoj tako u grčkoj i latinskoj. Vladao je također savršeno spekulativnim, moralnim, polemičkim i koncilskim znanostima. Posjedovao je najvišu i najdublju vještinu u jezicima: materinskom ilirskom, talijanskom, latinskom, arapskom, povrh hebrejskog i grčkog (...). Zbog čega je zavrijedio da ga svete uspomene Inocent XI. učini apostolskim piscem hebrejskog jezika u Vatikanskoj biblioteci, gdje je svojski i neumorno prionuo da ispuni svoju dužnost i zavrijedi uvijek veće stvari, malo mareći da ih postigne.«³⁴

Ivan Paštrić se međutim nije omeđio na bogoslovni i hebrejistički djelokrug. On se bavio i književnošću i to kao prevodilac i kao pisac. O uspješnosti njegovog književnog stvaranja svjedoči i činjenica da je postao članom književne akademije Arkadije g. 1691, uskoro nakon njezina osnutka:³⁵

»Na našoj skupštini Arkadije« — bilježi tadanji akademik Perri-mezzi — »postao je članom 27. svibnja 1691. pod imenom Ergino Parorio, i može se reći da je među prvim našim pastirima, jer je postao članom ne više nego pola godine nakon osnutka Arkadije.«³⁵

Paštrić se zanimao i problemima glazbene teorije. Paštrić se nije otuđio ni domovinskim brigama. Godine 1686. kao pedesetgodišnjak prijanja na nalog Zbora za širenje vjere uz redigiranje glagoljskog brevijara, koji će

³⁴ Nav. dj., str. 149—150.

³⁵ ARCHIVIO »ARCADIA« ACCADEMIA LETTERARIA ITALIANA, Manoscritto 1, Catalogo Arcadi, f. 12.

³⁶ CRESCIMBENI, Notizie storiche, str. 150.

izaći 1688, i glagoljskog misala, koji će se pojaviti 1706. Pri tome slijedi već utrt put rusifikacije liturgijskih glagoljskih knjiga odbacujući glasove koji su se javljali u prilog čistog govornog hrvatskog jezika u liturgiji.³⁷

Posljednje godine života umirovljeni opat Ivan Paštrić posvećuje gotovo isključivo domovinskim zanimanjima. Nakon spomenutog rada na glagoljskom brevijaru i misalu Paštrić vodi kao predsjednik hrvatsku Kongregaciju sv. Jeronima u Rimu (Congregatio S. Hieronymi Illyricorum in Urbe).

Tijelo Ivana Paštrića, preminulog 20. ožujka 1708. željela je primiti u svoje krilo crkva San Andrea delle Fratte (kojoj je posljednje arhitektonske biljege utisnuo Borromini), na kojem se području nalazio Urbanov zavod gdje je Paštrić decenijima djelovao, a htjela ga je i hrvatska crkva sv. Jeronima u Rimu, čije je Kongregacije Paštrić bio predsjednik. Sam je papa morao intervenirati. Paštrić je sahranjen u crkvi sv. Jeronima, a sunarodnjaci su mu urezali u mramor nadgrobnje ploče spomen:

JOANNI ABB: PASTRITIO SPALATENSI
IN COLLEGIO VRBANO DE PROPAGANDA FIDE
THEOLOGIAE POLEMICAE LECTORI EMERITO
ACADEMIAE DE CONCILIIS INSTITUTORI
OMNIGENA ERUDITIONE EXOTICISQ: LINGVIS ORNATISS:
OB: XIII. KAL. APRIL: MDCCVIII

Paštrićevo djelo

Što je čovjek tolike erudicije kakav je bio Ivan Paštrić ostavio napisano? Ponajprije, mnogo spisa u rukopisu. To su, naravno, najvećma djela iz onih područja u kojima je Paštrić bio najviše verziran i iz djelatnosti kojima se najviše bavio. Konkretno to su obimni traktati dogmatske ili polemičke teologije (De Sacra Scriptura et traditionibus, De natura theologiae synopsis, De iustitia originali, De Deo et angelis, De incarnatione, De Ecclesia et angelis, De sacramentis).³⁸

Što se pak hebrejistike tiče, Imbonati u svojoj »Bibliotheca Latino-hebraica« donosi listu od ravno 70 Paštrićevih rukopisnih radova koji idu od hebrejske i sirske gramatike, preko biblijske arheologije i geografije, do talmudistike i doktrinarne polemike.³⁹

³⁷ GOLUB, Rad Ivana Paštrića na izdavanju glagoljskih liturgijskih knjiga, str. 377—397.

³⁸ GOLUB, Rukopisna ostavština Ivana Paštrića, str. 419—421.

³⁹ Bibliotheca Latino-Hebraica sive De scriptoribus latinis, qui ex diuersis nationibus contra Iudaeos, vel de re Hebraica vtcumque scripsere: additis Observationibus criticis, et Philologico-historicis, quibus quae circa patriam, aetatē, vitae institutum, mortemque Auctorum consideranda veniunt, exponuntur (...) Avctore et vindice D. Carolo Ioseph Imbonato Mediolanensi (...) Romae, Ex Typographia Sacrae Congreg. de Propag. Fide. MDCXCIV, str. 123—128.

Što je od svega toga objavljeno? Malo, vrlo malo.

Paštrić je tiskao zapravo samo jedno djelo »Patenaе argenteae mysticae«,⁴⁰ i to kao sedamdesetgodišnjak. Dao je također svoj doprinos magistralnom Bartoloccijevu djelu »Bibliotheca magna rabbinica«. Upitan pak za stručno mišljenje o jednoj povijesno-teološkoj kontroverziji od Bonaventure Sant'elia Paštrić je napisao odgovor u obliku izdjelka koji je Sant'elia tiskao u svojem djelu »Synopsis oecumenicorum orientalium conciliorum«,⁴¹ a dvadesetak godina kasnije ga je pretiskao Domenico Bernino u svojem djelu »Historia di tutte l'eresie«. ⁴² Korespondencija među znanstvenicima je naime tada bila na neki način ono što su danas znanstvene revije: stručnjaci su u pismima priopćivali svoja istraživanja, osvrtni se uzajamno na svoje radove. Moguće je da je Paštrić uz naveden primjer i druge znanstvenike obogatio pismima koja sadržavaju zapravo prave znanstvene elaborate o predmetu konzultacije.

Paštrić je i onima koji su ga usmeno pitali za stručni savjet, jer su skupa živjeli u Rimu, bogato dijelio usmeno od svojega blaga i davao iz svoje knjižnice, a ovi su to utkali u svoja djela. Izrazit primjer je Giulio Morosini. On piše o svojem djelu — *Via della fede*:

»Gospodin don Ivan Paštrić (...) bio je uvijek tako dobar da je kroz šest nepretrgnutih godina ne samo slušao što sam dotičnog dana sastavljao nego mi je često davao savjeta plemenitom erudicijom u stvari o kojoj se radilo: posuđivao mi je još različite knjige, iz kojih sam se mogao obilno podučiti. No priznajem da su me mnogo više nego čitanje tih knjiga obogaćivali učeni govori njegovih usta. A nije čudo jer on je, kako sam rekao drugom zgodom, i kako govore naobraženi ljudi Rima, vrlo vješt svakoj znanosti, vlada s više jezika talijanskim, ilirskim, latinskim, grčkim, hebrejskim i drugim.«⁴³

S tim u vezi postavlja se pitanje zašto Paštrić nije tiskao više svojih radova, pogotovu kad je u znanstvenim krugovima bio toliko priznat, kad je prijateljevao s moćnicima i uglednicima, kardinalima i sa-

⁴⁰ *Patenaе argenteae Mysticae, quae utpote divi Petri Chrysologi Foro-Corneliensis civis, atque Ravennatis Archiepiscopi munus, Foro-Cornelii in Cathedrali Ecclesia Sancti Cassiani Martyris collitur, descriptio et explicatio. Ubi etiam alia ad eundem Antistitem spectantia perpeduntur. A Joanne Pastritio Dalmata Spalatensi Philosophiae ac Sacrae Theologiae Doctore, atque in Romano de Propaganda Fide Collegio Theologiae Polemicae Lectore etc. Romae MDCCVI. Typis Antonij de Rubei in Platea Cerensi. Superiorum permissu.*

⁴¹ *BONAVENTURA SANT'ELIA, Synopsis oecumenicorum orientalium conciliorum, Romae 1685, str. 167—222.*

⁴² *DOMENICO BERNINO, Historia di tutte l'eresie, Roma 1706, str. 298—312.*

⁴³ *Via della fede mostrata à gli Ebrei da GIVLIO MOROSINI VENETIANO Scrittore della Biblioteca Vaticana nella Lingua Ebraica, e Lettor della medesima nel Collegio de Propaganda Fide, divisa in tre parti (...) In Roma nell'Anno MDCLXXXIII. Nella Stamperia della Sacra Congr. de Prop. Fide, svezak I, s. p.*

mim papom, kad je niz godina radio u višejezičnoj tiskari Zbora za širenje vjere, kad je bio profesorom ustanove kojoj je ta jedinstvena tiskara pripadala, kad nisu izostajali poticaji kao onaj sv. Grgura Barbariga, kardinala Padove, koji nagovara Paštrića da izradi teološko djelo koje bi služilo u školama kao suma crkvenog obrazovanja.⁴⁴ Pitanje zašto Paštrić nije objavljivao postavljao je već i njegov suvremenik Perrimezzi:

»Pošto je bio tako duboko naobražen u svim vrstama znanja i iskreno voljen u Rimu od svih redova, uvijek mi je bilo jako začudno što sam ga poznavao posvema tuđa i daleka i od podražaja da dade na svjetlo koji svoj porod, čije slatke podstreke osjeća svaki književnik, tuđa i daleka od želje da iskoristi sretnu priliku, a veoma je malo onih koji žive od toga izuzeti. U jednoj se samo prilici izuzeo od svoje tako stroge odluke, a ta je bila da ugodi svom predragom prijatelju opatu Antoniju Ferriju, plemiću iz Imole. Na njegov poticaj izdao je u Rimu štampom Antonija de Rossija 1706. knjigu u četvrtini pod naslovom *Patenaе Argenteae Mysticae*. (...) Jer nije bio tako sretno ruke na jeziku kao na peru, s knjigama koje bi bio objelodanio, stekao bi više slave od one koju je zavrjedio svojim govorima. A ipak unatoč tomu nikad ga se nije moglo skloniti da tiska koju stvar od tolikih što ih je pisao; tako da kad bi bio htio objaviti samo postile što ih je pravio po svojim knjigama, mogao bi bio od njih oblikovati više svezaka; povrh odgovora koje je bez pripravljanja davao na svaku poteškoću koja mu je bila iznesena, i na svaku sumnju koja mu je iskazana, pri čemu se čovjek divio prebogatom zakladu znanja, premda bi čovjek želio bistriji kanal kojim bi ono izlazilo.«⁴⁵

Paštrić i suvremenici

O čestim i čvrstim vezama Ivana Paštrića sa znamenitim suvremenicima svjedoči obimna, na raznim jezicima pisana korespondencija. Upozoravamo na nekoliko probranih veza.

Postoje tragovi Paštrićeva dopisivanja s akademikima Arkadije, pjesnikom Giovannijem Battistom Zappijem, jednim od osnivača Arkadije; Giovannijem Marijom Lancisijem, utemeljiteljem još uvijek postojeće biblioteke »Lancisiane« u Rimu; s arheologom Giovannijem Ciampinijem, koji je Paštrića zvao svojim učiteljem.⁴⁶

Paštrić je bio u vezi i s teolozima svojega vremena: tako s velikanom teološke kontroverzije između Latinske i Grčke crkve Leonom Allatusom, hebrejistom Giulijem Bartoloccijem, kvietizmu naklonim Francescom Malavalom.⁴⁷

⁴⁴ SERENA, Quarantadue lettere, str. 34.

⁴⁵ CRESCIMBENI, Notizie storiche, str. 150—151.

⁴⁶ GOLUB, Ivan Paštrić i njegovi suvremenici, str. 163—164.

⁴⁷ Nav. dj., str. 162—163.

Paštrić je prijateljevao sa svojim sunarodnjacima, koji su se iz raznih naslova nalazili u Vječnome gradu, na prvom mjestu, dakako, s bratom Jeronimom, koji je službovao u hrvatskoj crkvi San Girolamo degl'Illirici; s Dubrovčaninom Stjepanom Gradićem, knjižničarom Vatikanske biblioteke; s Ivan Luciusom, hrvatskim povjesničarom; a znao je i Jurja Križanića. U Paštrićevoj se rukopisnoj ostavštini nalaze tragovi koji govore o vezama s njegovim učenicima iz domovine Vickom Zmajevićem, kasnijim nadbiskupom zadarskim i Krstom Pejkićem, kasnijim piscem kontroverzija.⁴⁸ Paštrić je bio u prepisci s barskim nadbiskupom Andrijom Zmajevićem, stricem spomenutog Vicka; s nadbiskupom Splita S. Cosmijem i s civilnim vlastima grada.⁴⁹ Dopisivao se s Ciprijanom Zochowskim, »nadbiskupom svekolike Rusije«.⁵⁰

Paštrić je bio u prisnu dodiru i s istaknutim hijeraršima Rima tako s Lorenzom Casonijem, osobom povjerenja sumnjičavog bl. Inocenta XI, s akademikom Arkadije i bibliotekarom Vatikanske knjižnice kard. Norisom, osobom povjerenja Inocenta XII.⁵¹ S kard. Girolamom Casanateom, utemeljiteljem jedne od najvrednijih još danas postojećih rimskih biblioteka »Biblioteca Casanatense«, Paštrića je vezala suradnja u vezi s izdavanjem glagoljskih liturgijskih knjiga.⁵² Najprisnija je, čini se, bila Paštrićeva veza s kard. Grgurom Barbarigom, nadbiskupom Padove, kojemu je Paštrić bio savjetnikom (u pismima) poglavito u pitanjima organizacije odgoja i teološkog obrazovanja u Padovi.⁵³ Paštrić je bio prisan i s Giovannijem Francescom Albanijem, kasnijim papom Klementom XI. A Prospero Lambertini, kasniji papa Benedikt XIV, bio je Paštrićev učenik; ovaj postavši papom obnovio je Akademiju koncila, djelo svog učitelja, koja je bila utrnula smrću Paštrićevom.⁵⁴

Najzad neka bude spomenuto da se Paštrić poznao i s filozofom G. G. Leibnitzem. U svojem pismu od 24. lipnja 1705. Maturinu Veysiereu La Croze izriče Leibnitz sumnju da se pod ilirskim jezikom treba podrazumijevati albanski i žali što nije za svog boravka u Rimu govorio o tome s Ivanom Paštrićem, kojega je tamo upoznao.⁵⁵

⁴⁸ Nav. dj., str. 164—166.

⁴⁹ GOLUB, Ivan Paštrić, str. 225—230.

⁵⁰ GOLUB, Rad Ivana Paštrića na izdavanju glagoljskih liturgijskih knjiga, str. 386.

⁵¹ GOLUB, Ivan Paštrić i njegovi suvremenici, str. 164—167.

⁵² Nav. dj., str. 167—168; GOLUB, Rad Ivana Paštrića na izdavanju glagoljskih liturgijskih knjiga, str. 377—379.

⁵³ SERENA, Quarantadue lettere; GOLUB, Ivan Paštrić i njegovi suvremenici, str. 166—167.

⁵⁴ GLIUBICH, Dizionario biografico, str. 241; LJUBIĆ, Ogledalo književne poviesti, str. 453.

⁵⁵ »Quant à la langue des Albanois, j'ai peur que ce ne soit une espèce d'Esclavon, car cette langue règne le long de la mer Adriatique. On l'appelle par abus *Linguam Illyricam*. Mais je crois que la langue des anciens Illyriens étoit toute autre chose; s'il y en avoit un reste dans les montagnes de l'Epire, cela seroit très-curieux et très-digne de nôtre recherche. J'y ai pensé plus d'une fois, mais je n'y ai point pensé quand j'étois à Rome, où je connoissois Mr. *Pastritio* (si je ne me trompe) Professeur au Collège *della propaganda*, qui

Svjedočanstva suvremenika

Ivan Paštrić je bio plodan pjesnik na latinskom i talijanskom te prevodilac stihova s grčkog i hebrejskog. Talijanske su Paštrićeve pjesme za njegova života uglazbljivane, tako stihovi:

»Or quando stride per l'Europa tuttà lo stral' del Cieco Marte«. ⁵⁶

Druge su mu talijanske pjesme prevedene na materinski jezik, tako prepjev psalma *De profundis* (*S' naidubglieh bez dna strana*). ⁵⁷

Paštrić nije bio samo tvorac poezije nego i izučavatelj umjetničkih djela. Tumačio je neke stihove *Ilijade* i *Eneide*. ⁵⁸ Literarni ga je upravo rad zacijelo doveo u gremij tek osnovane književne Akademije Arkadije. Kakvo tu mjesto zauzimaju njegovi radovi svjedoči očevidac *Perrimezzi*:

»Dolazio je često, i gotovo na svim sastancima imao je zadovoljstvo da bude među prvima.« ⁵⁹

Giulio Bartolucci, autor prve i do dana današnjega aktualne i reprintom izdavane bibliografije postbiblijske hebrejistike »*Bibliotheca magna rabbinica*«, govoreći u svom monumentalnom djelu o suvremenim znaocima hebrejistike u Rimu, na najviše mjesto stavlja Paštrića:

»Prvo mjesto, smatram, drži prejasni muž, prečasní gospodin, gospodin Ivan Paštrić (...) veoma vješt hebrejskom jeziku, i vrlo vičan tumačenju Talmuda.« ⁶⁰

O nedvojbenoj odličnosti Paštrićeva hebrejističkog znanja svjedoči činjenica da su crkvene vlasti između sviju tadanjih znalaca židovstva i rabinizma izabrale Ivana Paštrića da bude stručni cenzor magistralnog djela svojega nekadanjeg učitelja *Giulija Bartoloccija*. A nije bez značenja i to da je *Bartoloccija*, kao pisca hebrejskog jezika, u Vatikanskoj biblioteci naslijedio upravo *Ivan Paštrić*.

étoit lui-même de Dalmatie. Je ne sais s'il vit encore. On doit savoir à Raguse ce qui en est, et même à Venice, les terres de la République étant assez proches de l'Albanie.« (GOTTFREDI GUILLELMI LEIBNITII S. Caesar. *Majestatis Consiliarii, necnon S. Reg. Majest. Britanniarum a Consiliis Iustitiae intimis, necnon a scribendâ historiâ, Opera omnia*, nunc primum collecta, in classes distributa, praefationibus et indicibus exornata, studio Ludovici Duten. Tomus quintus continens opera philologica, Genevae Apud fratres de Tournes MDCCLXVIII, str. 478).

⁵⁶ GOLUB, *Rukopisna ostavština Ivana Paštrića*, str. 416.

⁵⁷ GOLUB, *Ivan Paštrić*, str. 229—230; BRAJKOVIĆ, *Nadbiskup Andrija Zmajević*, str. 35—40.

⁵⁸ GOLUB, *Ivan Paštrić*, str. 229—230.

⁵⁹ CRESCIMBENI, *Notizie istoriche*, str. 150.

⁶⁰ *Bibliotheca magna rabbinica de scriptoribus, et scriptis hebraicis ordine alphabetico hebraice et latine digestis* (...) Auctore D. JULIO BARTOLOCCIO, vol. III, Romae 1683, str. 750.

S uspjehom je Ivan Paštrić vodio Akademiju koncila, kao suosnivač, koja je okupljala odličnike i znanstvenike tadanjega Rima.

»Kakva dakle slava« — bilježi Perrimezzi — »proizlazi za Paštrića odatle što se nalazio među tako prejasnim i veoma uvažanim ljudima? I kakve li također slave što je kroz toliko godina upravljao, ravnao jednom čuvenom Akademijom i podržavao je. A istina je to da je Akademija, čim je Paštrić umro, počela opadati, dok se nije svela na sjenu onog velikog tijela što ga je donedavno tvorila u Rimu.«⁶¹

Kao čovjek Ivan Paštrić je bio istinski dobar, veoma obrazovan, bistar i izuzetno skroman. Njegov suvremenik Giuseppe Valetta piše: »Ivan Paštrić, čovjek izuzetan po učenosti i divan po dobroti«.

Čudno je da taj i takav Paštrić, sposoban i zaslužan, povezan prijateljstvom s učenjacima, moćnicima i hijerarhima tadanjeg Rima, prijatelj samog pape, nije promaknut više na hijerarhijskoj ljestvici. To si je pitanje postavljao već i Paštrićev suvremenik Perrimezzi:

»Nije manje čudnovato bilo to što je toliko zaslužio u Rimu a nikad ništa nije tražio ... Štoviše bio je daleko od toga da traži kao i da što primi, tako da se živo radovao sa svojim prijateljima, kad su odbijali kakvo dostojanstvo, a izražavao im sažaljenje kad su ga primili. To se dogodilo nama samima, jer, određeni od vladajućeg pape Klementa, za crkvu u Strongoliju u Calabriji, i pošto je nismo iz opravdanih razloga primili, on (Paštrić) nas je potražio, i pun radosti nam je na tome čestitao. Dok nam je naprotiv poslije, kad smo primili prvu našu crkvu Ravellu i Scali, izrazio sućut. Velika je bila njegova sreća, jer ju je spoznao prije nego je iskusio ono suprotno, što drugi sad podnose, jer nisu u svoje vrijeme prepoznali sreću. Kao što su ga najbolji ljudi što su bili u Rimu, svi poznavali, cijenili i još duboko poštivali, tako je s književnim prvcima Evrope izmjenjivao pisma, a posebice s onima koji su bili u Rimu, i imali dobru kob da ga upoznaju i da saobraćaju s njime. Inače bio je on tako skroman i ponizan, tako ne zauzet za sebe samoga, da onaj koji ga uopće ne bi poznao, vidjevši ga, mogao bi ga smatrati svim drugim samo ne onim što je bio. Na koncu 20. ožujka 1708. završio je slavni život; oplakivao ga svaki čovjek od pobožnosti i znanja, i mnogo više za njim su žudile odlične ličnosti koje su gajile prema njemu ono štovanje koje se dugovalo i njegovim ne običnim vrlinama i njegovu jedinstvenom književnom djelu. Ostavio je izabranu množinu hebrejskih knjiga i drugih knjiga na drugim jezicima, kojima se još više obogatila čuvena knjižnica Zavoda za širenje vjere, kojoj su po njegovoj volji bile dodijeljene. No mnogo je više svima ostavio želju da bi dulje u njemu uživali.«⁶²

⁶¹ CRESCIMBENI, *Notizie storiche*, str. 149.

⁶² *Nav. dj.*, str. 151—152.

Spomenimo da toliko opjevavana Paštrićeva dobrota i darežljivost nije mimoišla ni njegove domovine, ni rodnog mu kraja. Otišavši kao dječak iz splitskih Poljica Ivan nije bio iskorijenjen iz zavičaja. To je dokazao ne samo svojim radom na priređivanju glagoljskih liturgijskih knjiga nego i izuzetnim darom Splitu. Splitskom je naime sjemeništu, koje je upravo tada nastajalo, poklonio lijepu biblioteku. S tim u vezi nadbiskup primas Stefano Cosmi piše Paštriću kako se tim darom Split može promijeniti u Atenu i uvjerava darovatelja:

»Vraćajući se na knjige: o njima se vodi najtočnija briga i u jedinstvu s drugima podići će se Paštrićevska biblioteka, jedinstvena u Dalmaciji. Ne sumnjam da će joj moji nasljednici posvećivati posebnu pažnju.«⁶³

Paštrić koji je kao nadaren dječak otišao iz zavičaja vratio se na neki način u nj darom svojih knjiga i portretom svoga lika, kojim povodom mu je pisao primas Cosmi:

»Napokon je stigla slika Vašeg Prečasnog Gospodstva, slika Vašeg izvanjskog obličja, na spomen sadanjim i budućim pokoljenjima o svojstvima Vašega duha. Poslao sam je odmah u sjemenište, gdje će ne manje nego Vaše knjige služiti onoj mladeži, jer će biti domaći primjer, djelotvorna pobuda da ih oduševi da slijede jednoga koji je učinio da je na području mudrosti zasjalo splitsko ime. Ondje će biti postavljen na zgodan način čuveni stih, koji ne može biti bolje primjeren: *Disce puer virtutem ex me verumque laborem.*«⁶⁴

A Prospero Marefoschi, kardinal vikar Benedikta XIII. među likovima znamenitih ljudi držao je u svojoj biblioteci i portret Ivana Paštrića.⁶⁵

⁶³ BANFI, *L'Istituzione della biblioteca Pastrizia di Spalato*, str. 381.

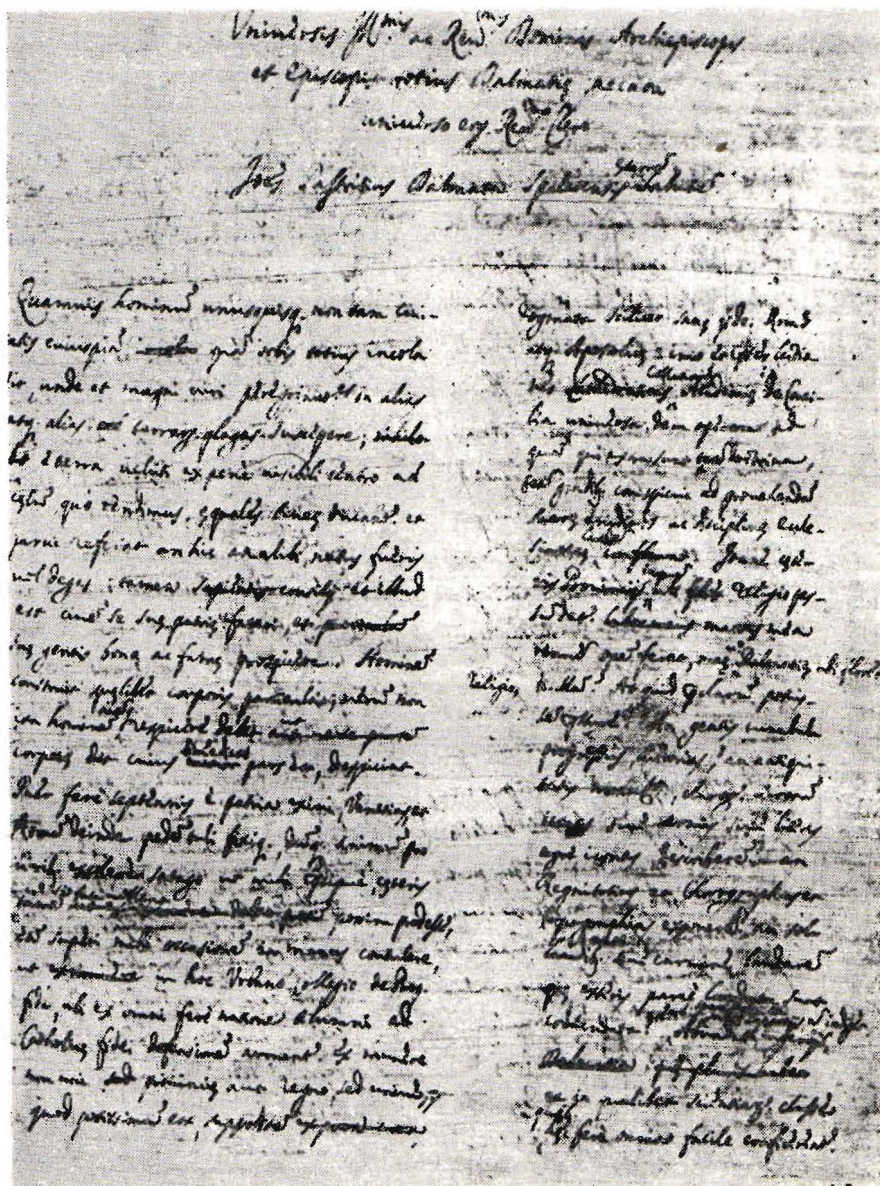
⁶⁴ Nav. mj.

⁶⁵ Nav. dj., str. 263.

S u m m a r y

IVAN PAŠTRIC, SCHOLAR, RESEARCHER AND WRITER.
1636—1708

Ivan Paštrić studied Hebrew, Greek, Philosophy and Theology in Rome. He taught at the *Collegium Urbanum* until 1700. In 1671 he was engaged in the foundation of the *Accademia dei Concili* and he was its secretary. In 1691 he became a member of the Academy of Arts *Arcadia*. As an expert in the Glagolitic literature he edited some Glagolitic liturgical books: *Breviarum Romanum* (1686), *Missale Romanum* (1707). He wrote scholarly studies on Hebrew literature and theology. He also wrote poems. He had friends in Rome and was acquainted with Leibnitz.

Početak »glagoljske sume« Ivana Paštrića »De Missalis, Breviary Illyrici Romani, et similibus divinarum officiorum origine, caractere, continuatione, scriptione, impressione, usu et locis ...«